

In memoriam Willy Halsema-Kubes (1937–1992)

Het overlijden van Willy Halsema-Kubes, conservator beeldhouwkunst, op 30 mei jongstleden betekent voor het Rijksmuseum een meer dan gevoelig verlies. Niet alleen omdat het museum voortaan een vakvrouw van internationale statuus moet missen, maar vooral omdat zij in de Rijksmuseumwereld iemand was die zich voor meer interesseerde dan voor haar vakgebied alleen.

In de vele jaren die zij aan het museum verbonden was (volgend jaar zou zij haar 25-jarig jubileum hebben gevierd) was zij een onmisbare steun voor velen. Haar gevoel voor rechtvaardigheid en haar betrokkenheid bij al diegenen die in het museum werken waren daarbij haar drijfveren, nooit eigenbelang of geldingsdrang.

Al tijdens haar studie bewees ze dat ze een zichzelf opgelegde taak niet licht opnam. De start was niet gemakkelijk: ze moest eerst haar afgebroken gymnasiumopleiding voltooien door het volgen van avondonderwijs en het afleggen van het Staatsexamen om te kunnen studeren; haar studie kunstgeschiedenis begon ze aanvankelijk als werkstudent. Al gauw toonde ze belangstelling voor een in Nederland enigszins verwaarloosd onderdeel van de kunstgeschiedenis, de beeldhouwkunst. De stage die zij in 1967 bij de afdeling beeldhouwkunst van het Rijksmuseum liep, onder leiding van de legendarische conservator Jaap Leeuwenberg, was haar dan ook op het lijf geschreven. De situatie op de afdeling was echter verre van gemakkelijk. Leeuwenberg was bezig aan een bestandscatalogus van de verzameling beeldhouwkunst, een onderneming die vaak de neiging heeft zeer arbeidsintensief te zijn en moeilijk tot een einde te brengen. Tijdens haar stage werd Willy bij het werk aan de catalogus betrokken en dat beviel zo goed, dat hoofddirecteur Van Schendel bij het ministerie bepleitte, dat zij na haar afstuderen de opvolger van Leeuwenberg zou worden. In zijn brief schreef hij dat de opvolging 'geen eenvoudige zaak' was omdat 'er weinig kenners van de beeldhouwkunst zijn'; 'tot de zeer weinigen die beschikbaar zijn behoort mevrouw Halsema-Kubes'. Zijn pleidooi had succes en het lukte zelfs om haar bijna een jaar vóór het pensioen van Leeuwenberg aan te stellen, zodat ze door hem kon worden ingewerkt, en bovendien de voltooiing van de catalogus een nieuwe impuls kon geven. Een situatie die veel tact vereiste, zeker als je, zoals Willy, naar perfectie van het eindresultaat streeft.

In juni 1969 volgde zij Jaap Leeuwenberg officieel op als conservator beeldhouwkunst; in 1973 verscheen de catalogus *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, die nog steeds als standaardwerk geldt.

Hoewel de collectie die zij onder haar beheer had zich uitstrekt over negen eeuwen (en een stuk of zeven landen) werd al snel duidelijk dat haar ware liefde bij de (late) middeleeuwen lag. Daar gaan haar meeste publicaties over, op dat terrein ook spelen zich de hoogtepunten van haar carrière zich af. Al in het midden van de jaren zeventig begon ze met de voorbereidingen voor een tentoonstelling over de beeldhouwer die één van haar meest dierbare was: Adriaen van Wesel. In de winter van 1980/'81 vond de tentoonstelling *Adriaen van Wesel, een Utrechtse beeldhouwer uit de late middeleeuwen* plaats, die in alle opzichten perfect was: gebaseerd op grondig wetenschappelijk onderzoek, voorzien van een uitstekende catalogus, met een inrichting die allerwegen lof oogstte. In deze tentoonstelling was vrijwel het gehele bekende oeuvre van Van Wesel te zien. De uitstekende relaties die Willy overal onderhield maakten dit mogelijk: bruiklenen, ook van stukken die normaal gesproken niet worden uitgeleend, werden van harte toegestaan.

Dankzij haar kennis van Van Wesel en de nauwgezetheid waarmee ze zich op de hoogte hield van ontwikkelingen op haar vakgebied had zij in 1977 op een Londense veiling een fragment (*De ontmoeting van de drie koningen*) van een altaarretabel weten te verwerven, dat zij als Van Wesel had herkend, maar dat in de veilingcatalogus als 'Vlaams' was opgenomen. In 1979 verwierf zij, eveneens op een Londense veiling, de groep *Drie ruiters uit een kruisiging*, ook van Adriaen van Wesel.

Door het beperkte aankoopbudget behoorde het verwerven van aanwinsten tot de uitzonderingen, maar als de mogelijkheid zich voordeed was de keuze altijd zorgvuldig en trefzeker. Ondanks haar eigen voorkeur voor de late middeleeuwen, die ook bij de aankopen tot uitdrukking kwam, omvat de reeks aanwinsten toch ook de schitterende Pallas van Laurent Delvaux en wist ze, bijvoorbeeld, door uitstekende relaties met de beeldhouwster Charlotte van Pallandt op te bouwen een serie voorstudies van deze kunstenares te verwerven. Steeds weer zorgde ze ervoor dat haar aanwinsten zo snel mogelijk gepubliceerd werden, doorgaans in het *Bulletin van het Rijksmuseum*, want, zo vond ze, ook anderen moesten er kennis van kunnen nemen.

De liefde en het enthousiasme waarmee ze over de objecten die ze beheerde, kon spreken is onvergetelijk: een object verwerven waarmee ze niet een directe, persoonlijke band had, was voor haar onmogelijk.

Veel heeft het Rijksmuseum te danken aan de wijze waarop Willy Halsema contacten onderhield, met collega's in binnen- en buitenland, met restauratoren, met de kunsthandel en met verzamelaars.

Altijd bereid tot advies, tot discussie, tot hulp of tot het schrijven van entries voor een catalogus, zoals kort geleden voor de tentoonstelling *Een wereld binnen handbereik*, die deze zomer in het Amsterdams Historisch Museum wordt gehouden. Veel heeft zij bijvoorbeeld betekend voor het Museum voor Religieuze Kunst in Uden, waarvan zij vanaf de oprichting in 1973 bestuurslid was.

Ook in de wijze waarop ze het 'algemeen belang' van het Rijksmuseum diende was ze

onnavolgbaar: standvastig, betrokken en opgewekt fungeerde ze vaak als geweten van het museum, zonder ooit betweterig of drammerig te zijn. Velen herinneren zich hoe ze een fel betoog voor de goede zaak kon afsluiten met haar hartverwarmende lach, als om aan te geven dat het persoonlijke en zakelijke vooral gescheiden moesten blijven.

Jarenlang was zij een oplettend en bevlogen lid van de dienstcommissie, ook in de moeilijke periode van reorganisatie en directiewisseling.

De laatste jaren fungeerde ze ook als coördinator van de restauratoren van de afdeling Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid. Een taak die haar op het lijf geschreven was: zorg voor mensen, maar ook praktische zorg: betere werkomstandigheden, regels die meer moesten zijn dan regels op papier.

Het was geen wonder dat, toen begin dit jaar leden voor een werkgroep externe verzelfstandiging werden gezocht, Willy's naam als eerste werd genoemd; haar ervaring, inzicht en onverschrokkenheid maakten haar bij uitstek geschikt voor een dergelijke functie.

Het *Bulletin* heeft gedurende vele jaren, van 1979 tot en met 1985, een belangrijke plaats in Willy's leven ingenomen. Als redactiesecretaris was zij degene die ervoor zorgde dat de artikelen er kwamen, dat ze zorgvuldig geredigeerd werden en dat de bulletins op tijd verschenen. Een enorme taak, die ze met de van haar bekende vriendelijkheid en vasthoudendheid volbracht.

Groot genoeg beleefde Willy als lid van de tentoonstellingscommissie aan de voorbereidingen van de tentoonstelling *Kunst voor de Beeldenstorm*. Daarbij had ze de moeilijke taak om behalve de catalogus-entries ook de hoofdstukken over beeldhouwkunst en kunstnijverheid te schrijven voor het publieksboek. Dat zij met de beide andere eindredacteuren voor de catalogus de Bucheliusprijs ontving, was een erkenning van de kwaliteit van het door haar geleverde werk.

Ze verheugde zich zeer op de actieve jaren die op tentoonstellingsgebied komen gingen: de *Dageraad der Gouden Eeuw* (de opvolger van *Kunst voor de Beeldenstorm*), *Gebed in Schoonheid* (de tentoonstelling over objecten voor privé-devotie waarvan zij de projectleider was) en bovenal haar 'droomtentoonstelling' over Adriaen de Vries in 1997/'98, waarvoor ze zich al van de enthousiaste medewerking van bruikleengevers en deskundigen had verzekerd.

Het Rijksmuseum heeft nu de taak het werk in haar geest voort te zetten, een moeilijke taak waar we ons echter met veel inzet aan zullen wijden, als eerbetoon aan Willy Halsema-Kubes, een collega die we nog lang niet konden missen.

ANNEMARIE VELS HEIJN

met dank aan Kees Schoemaker en Jan Rudolph de Lorm